

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Рахманова Махсуда Усмановна¹

¹ Ўзбекистон-Финландия Педагогика Институтининг педагогика факультетининг педагогика кафедрасининг ўқитувчиси

МУСТАҚИЛ ИШ ЖАРАЁНИДА БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ЎҚУВ ВА КОГНИТИВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Аннотация: Жаҳонда бўлажак педагогларни тарбиявий ва мустақил фаолиятга тайёрлаш тизимини ривожлантириш, умумқасбий ҳамда ўқув ва когнитив компетенцияларини ривожлантириш асосида педагогик механизмларини сифатли ва самарали ишлаб чиқишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Калит сўзлар: когнитив, объектив, кейс-стади, дўстлик, диагностик.

Бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашнинг янги сифатига эришиш таълимда талабаларнинг ўз-ўзини тарбиялаш фаолиятига устуворликларни ўзгартиришни талаб қилади. Бу бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашга алоҳида - алоҳида ижодий ва амалий йўналтирилган ёндашувлардан фойдаланишни ўз ичига олади, уларни юқори даражадаги илмий билимларни ўзлаштиришга, ўз-ўзини тарбиялашга, ўз-ўзини ривожлантиришга, узлуксиз таълимнинг аҳамиятини тушунадиган фаолиятни мустақил равишда эгаллашга ундайди. Ушбу ёндашув билан бўлажак ўқитувчи профессионал кадрларнинг энг муҳим ғояси сифатида нафақат объектив равишда мавжуд бўлган ҳодиса сифатида эмас, балки билимнинг ўзи бўлган жараённинг ўзига хос хусусиятларига эга бўлиш ғоясини тушуниши ва қабул қилишни ўзлаштириши керак. Шахсий фазилатлар ёки ваколатлар: Ўқув фаолиятида, улар талабаларнинг ўз ишларига профессионал ва қиймат муносабатларининг моҳиятини ташкил этадиган таълим сифатида қарашларини тақоза этади.

Шу муносабат билан, бўлажак ўқитувчиларни тайёрлаш кўп қиррали жараён бўлиб, унда асосий ваколатлар етакчи ўринни эгаллайди, уларнинг энг муҳими, ўқув ва когнитив компетенциясини ривожлантиришда педагогик механизмларини такомиллаштиришдир. Уларнинг шаклланишида мустақил иш алоҳида рол ўйнайди,

бу бўлажак ўқитувчиларнинг мустақил фикрлашга, ўқув ва когнитив фаолиятни мустақил бажаришга эътиборини қаратибгина қолмай, олинган маълумотларнинг ҳажмига қараб, балки ўрганилган ўқув материалларини муаммоли қилиш қобилиятини ривожлантиришга йўналтиради, бу эса ўз навбатида бўлажак ўқитувчиларга касбий фаолиятнинг муҳим вазифаларини ҳал қилишга имкон беради.

Бу эса ўқув амалиётини таҳлил қилиш ва бизнинг ўтказган мустақил иш натижаларига кўра, бўлажак ўқитувчиларнинг ўқув материални такрорлай олиши, берилган аниқ саволларга жавоб бериши, алгоритмга мувофиқ ҳаракат қилиш қобилиятига эга эканлигини кўрсатади. Типик муаммоларни ҳал қилишда берилган вазият, тугалланган ўқув вазифасининг шахсий ва касбий маъноларини тушуниш, таҳлил қилиш ва умумлаштириш қобилиятини намоён қилишга ва бўлажак ўқитувчиларнинг атига танлаш имкониятига эга эканлигини кўрсатади. Бажариш, баён қилиш, таълимни муаммоли қилиш, оқилона мулоқот қилиш ва ўз нуқтаи назарини ҳимоя қилиш, муайян вазиятда ўзаро таъсир қилиш пайтида юзага келадиган оператцион стандарт ва ностандарт вазифаларни ҳал қилишда ҳаракатчанликни амалга ошириш, қизиқиш кўрсатиш, шахсий ва касбий маъноларни чуқур тушунишни намоёйиш этиш таклиф қилинган вазифалардандир.

Белгиланган муаммолар бўйича мавжуд илмий тадқиқотларнинг натижадорлиги ва аҳамиятини инобатга олган ҳолда, педагогика фанида бўлажак педагогларнинг ўқув-когнитив компетенцияларини шакллантиришнинг моҳияти ва ўзига хос хусусиятларини аниқлаш ва уни шакллантиришда мустақил ишнинг педагогик салоҳиятини аниқлаш билан боғлиқ масалалар, шунингдек, мустақил иш жараёнида бўлажак педагогларнинг ўқув-когнитив компетенцияларини шакллантириш моделини самарали ишлашини таъминлайдиган педагогик шарт-шароитлар етарли даражада ўрганилмаганлигини таъкидлаймиз. Илмий адабиётларни таҳлил қилиш ва ўз изланишларимиз фаолияти натижалари ўртасидаги зиддиятларнинг қуйидаги рўйхатини аниқлаш имконини берди:

- давлат ва жамиятнинг янги билимларни мустақил ўзлаштира оладиган, уни амалда самарали қўллай оладиган ва педагогика фанида бўлажак педагогларнинг ўқув когнитив компетенциясини такомиллаштиришнинг назарий асосларини етарли даражада ишлаб чиқа оладиган педагогик ходимларга бўлган эҳтиёжининг заруриятини;
- бўлажак педагогларнинг ўқув ва когнитив фаолият қобилиятини ва яхлит таркибининг, протцессуал таъминлашнинг етишмаслиги, шунингдек, уни шакллантиришнинг критерий-диагностика воситаларини ўзлаштириш заруриятини;
- бўлажак педагогларнинг ўқув-когнитив фаолият компетенциясини такомиллаштириш ва педагогик шарт-шароитларни етарли даражада ишлаб чиқиш борасида мустақил иш олиб бориш салоҳияти самарадорлигини ошириш заруриятини.

Ўқув ва когнитив компетенция бўлажак ўқитувчи эга бўлиши керак бўлган асосий компетенциялардан бири эканлигини аниқлаштирган ҳолда “ўзгармас”, “ўзгарувчан”, “мақсадли”, “тизимли”, “диогностик” каби тушунчаларнинг мазмун-моҳияти очиб берилганлиги, бўлажак педагогларни ўқув ва когнитив фаолиятларини ривожлантиришга компетенциявий ёндашувни тадбиқ этишни устувор йўналишлари,

педагогик-психологик хусусиятларининг ёритиб берилганлиги, мустақил иш жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг ўқув ва когнитив компетенциясини шакллантириш модулини самарали ишлашига педагогик шарт шароитларни яратилишини ишлаб чиқилганлиги фаолиятда назарда тутилади.

Бўлажак ўқитувчиларнинг мустақил иши - бу ўқитувчининг бевосита ёки билвосита раҳбарлигида маълум бир ўқув фанлари доирасида амалга ошириладиган тизимли, режали фаолият бўлиб, унинг давомида бўлажак ўқитувчиларнинг келажақдаги касбий фаолиятида зарур бўлган мотивацион, когнитив, фаоллик ва фикрлаш тажрибасини ошириш методикаларини ишлаб чиқилганлиги билан аҳамиятлидир. Мустақил иш жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг ўқув ва когнитив компетенциясини шакллантириш ҳар хил турдаги компетенцияга йўналтирилган ўқув вазифаларини кўллаш орқали таъминланади: ўзгармас, ўзгарувчан, синфда ва дарсдан ташқари машғулотларда мақсадли, шунингдек уларни амалга ошириш босқичлари: - ўқув топшириғини таҳлил қилиш, -уни бажаришнинг энг яхши усулини излаш, - вазифа билан бевосита ишлаш, -тузатиш ва текшириш, -бажарилган топшириқнинг натижасини шакллантириш зарурлигини индивидуал (машқлар, маърузалар, тақдимотлар ва бошқалар) шакллари, рефлексив (тушинтириш, иншо-эсси, кейс-стади, диступ ва бошқалар), лойиҳавий; (тренинг, ижтимоий синовлар, ўқув лойиҳалари, ”аклий хужум”), ишбоп уйин; (маслаҳат, рағбатлантириш, педагогик вазиятлар таҳлили) методларининг ишлаб чиқилганлиги билан аҳамиятлидир.

Хулоса қилиш жоизки биз ҳам юқоридаги фикрларга таянган ҳолда “Мустақил иш жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг ўқув ва когнитив компетенцияларини ривожлантиришнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш-юқори даражадаги ўқув ва когнитив фаолиятни ташкил этишга йўналтирилган педагогик олий таълим муассасалари талабаларида умумкасбий, аниқ фаолият жараёни билан боғлиқ махсус компетенцияларни таркиб топтириш мазмуни,компетентларини такомиллаштириш, омилларни яратиш, ташкилий ва диогностик шарт-шароитларни яратиш ва модернизациялаш жараёнидир” деган хулосага келамиз.Айтиш жоизки, компетенциявий ёндашув ўқув ва когнитив фаолиятларни, уларни бошқариш ва лойиҳалаш жараёнларини самарали ташкил этишнинг дидактик шакл, метод, ва воситаларини билиш, ўзлаштириш, амалда кўллаш, индивидуал касбий фаолият натижаларини квалиметрик таҳлил қила олиш, илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш ва уларни амалиётга тадбиқ этиш лаёқатини таркиб топтиришга тулиқ хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.
2. Адизов Б.Р. Бошланғич таълимни ижодий ташкил этишнинг назарий асослари. Пед. фан. докт. ... дисс. – Т: 2003. – 280 б.
3. Абдурахмонова З.А. Замоनावий ўқитувчининг шахсий компетенциясини шакллантириш муаммолари // Замоनावий таълим ж. – Т.:
4. Ураков Ш.Р. Олий таълим муассасаларида бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашнинг компетент ёндашувга асосланган педагогик тизимини такомиллаштириш: педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори дисс. – Самарқанд, 2018. – 48 б.

5. Amrilloevich, I. A. (2021). COGNITIVE MOBILITY OF THE TEACHER: APPLICATION IN PEDAGOGICAL PRACTICE, CONTENT, ESSENCE AND STRUCTURE. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.5 Pedagogical sciences).
6. Baxranovna, M. R. (2022). International System Assessment of Reading Literacy of Primary School Pupils Pirls. *International Journal of Culture and Modernity*, 14, 35-38.
7. Bakhronovna, R. M. (2021). Formation of orthography competences of primary school students through programming pedagogical tools. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(7), 63-68.
8. Bakhronovna, R. M. (2020). THE IMPORTANCE OF INTERACTIVE METHODS IN SHAPING STUDENTS' THINKING SKILLS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 1, 37-40.
9. Sharipboevna, F. G. Cognitive Approach to Literature Education: Memory, Thinking and Cognition. *JournalNX*, 549-551.